

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

Географічний факультет

Кафедра економічної географії та екологічного менеджменту

“ЗАТВЕРДЖУЮ”

Декан географічного факультету

доц. М.Д. Заячук

“29” серпня 2025 року

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

МЕНЕДЖМЕНТ ПРИРОДООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

(назва навчальної дисципліни)

Вид дисципліни (за компонентом ОП): вибіркова

Освітньо-професійна програма: Географія

Спеціальність: 106 Географія

Галузь знань: 10 «Природничі науки»

Рівень вищої освіти: перший (бакалаврський)

Назва факультету, на якому здійснюється підготовка фахівців за вказаними освітньо-професійними програмами: географічний

Мова навчання: українська

Чернівці, 2025 рік

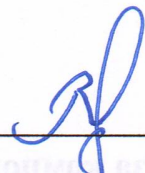
Робоча програма навчальної дисципліни «Менеджмент природоохоронної діяльності» складена відповідно до освітньо-професійної програми «Географія» підготовки здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти за спеціальністю спеціальністю «106 – Географія», галузі знань «10 – Природничі науки» затвердженої Вченою радою Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича (Протокол №12 від «21» грудня 2020 року).

Розробник : Наконечний К.П., доцент кафедри економічної географії та екологічного менеджменту, доцент
Викладач : Наконечний К.П., доцент кафедри економічної географії та екологічного менеджменту, доцент

Затверджено на засіданні кафедри економічної географії та екологічного менеджменту

Протокол № 1 від “26” серпня 2025 року

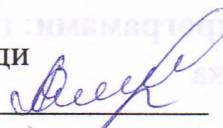
Завідувач кафедри економічної географії та екологічного менеджменту

_____ Валерій РУДЕНКО

Схвалено навчально-методичною радою географічного факультету

Протокол № 1 від « 28 » серпня 2025 року

Голова навчально-методичної ради географічного факультету

_____ Наталія АНДРУСЯК

Чернівецький національний ун-т 2025 рік
Наконечний К.П. 2025 рік

МЕТА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ: формування у студентів компетентності щодо сучасних моделей екологічного менеджменту, закласти основи з теорії та практики управління природокористуванням і природоохоронною діяльністю, прийняття управлінських рішень у системі забезпечення збалансованої діяльності суб'єктів господарювання.

Пререквізити. «Менеджмент природоохоронної діяльності» є вибірковою дисципліною циклу **суспільно-географічного спрямування № 1** та викладається студентам 2 року повної форми навчання в 3-ому семестрі загальним обсягом 90 годин (3 кредитів).

З метою підвищення ефективності засвоєння курсу здобувач вищої освіти має вивчити наступні дисципліни: Основи суспільної географії».

КОМПЕТЕНТНОСТІ ТА ПРОГРАМНІ РЕЗУЛЬТАТИ НАВЧАННЯ

Загальні компетентності:

ЗК 1. Здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях.

ЗК5. Навички використання інформаційних і комунікаційних технологій.

ЗК6. Здатність до проведення досліджень на відповідному рівні.

ЗК7. Здатність до пошуку, оброблення та аналізу інформації з різних джерел.

Фахові компетентності:

ФК 2. Здатність застосовувати знання і розуміння основних характеристик, процесів, історії і складу природи і суспільства.

ФК 11. Здатність працювати в колективах виконавців, у тому числі в міждисциплінарних проектах.

ФК 12. Здатність читати і створювати географічні карти з використанням ГІС, використовувати їх у навчальній і практичній діяльності, наукових дослідженнях

Програмні результати навчання:

ПРН 1. Знати, розуміти і вміти використовувати на практиці базові поняття з теорії географії, а також світоглядних наук.

ПРН 3. Пояснювати особливості організації географічного простору.

ПРН 4. Аналізувати географічний потенціал території.

ПРН 5.Збирати, обробляти та аналізувати інформацію в області географічних наук.

ПРН 9. Аналізувати склад і будову природних і соціосфер (у відповідності до спеціалізації) на різних просторово-часових масштабах.

ПРН 10. Знати цілі сталого розвитку та можливості своєї професійної сфери для їх досягнення, в тому числі в Україні.

ПРН 16. Встановлювати закономірності розміщення, руху, структури, територіальної організації населення та господарства, просторових процесів та форм організації життя людей на глобальному, регіональному та національному рівнях.

ПРН 19. Інтерпретувати географічні процеси та явища для подальшого прогнозування особливостей співпраці країн на глобальному та регіональному рівнях та сталого розвитку.

В результаті вивчення дисципліни студенти повинні

знати:

- предмет, мету та завдання менеджменту природоохоронної діяльності на сучасному етапі;
- структуру управління природокористуванням та природоохоронною діяльністю, компетенції та функції основних структурних елементів системи управління;

- роль і завдання менеджменту природоохоронної діяльності, його основних напрямків у системі господарського механізму природокористування;
- систему основних методів правового регулювання та економічного механізму управління природокористуванням та природоохоронною діяльністю.

Після опанування дисципліни студенти повинні **вміти**:

- застосовувати знання у практичних ситуаціях, забезпечувати збереження довкілля та сталого розвитку суспільства, аналізувати екологічні й цільові комплексні програми природоохоронного характеру;
- використовувати сучасні методи і форми екологічного управління;
- розраховувати величину збитків, завданих природно-заповідному фонду у вигляді відшкодування;
- розраховувати величину екологічного податку підприємства за викиди, скиди забруднюючих величин та розміщення твердих відходів;
- застосовувати на практиці інструменти економічного механізму управління природокористуванням.

РОБОЧОЇ ПРОГРАМИ ОСВІТНЬОЇ КОМПОНЕНТИ Загальна інформація про розподіл годин

Форма навчання	Рік підготовки	Семестр	Кількість		Кількість годин						Вид Підсумкового контролю
			кредитів	всього годин	лекції	практичні	семінарські	лабораторні	самостійна робота	індивідуальні завдання	
Денна	2	3	3	90	16	30	-	-	44	-	залік

Загальна інформація Структура змісту навчальної дисципліни

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин					
	усього	у тому числі				
		л	п	сем.	інд.	с.р.
1	2	3	4	5	6	7
Змістовий модуль 1. Місце менеджменту природоохоронної діяльності в системі наук про людину і природу						
Тема 1. Предмет зміст та завдання дисципліни менеджмент природоохоронної діяльності	12	2	4	-	-	6
Тема 2. Управління природоохоронною діяльністю	12	2	4	-	-	6
Тема 3. Економічний розвиток та екологічний фактор	11	2	4	-	-	5
Тема 4. Сутність та критерії сталого розвитку	11	2	4	-	-	5
Разом за ЗМ1	46	8	16	-	-	22
Змістовий модуль 2. Головні інструменти у сфері менеджменту природоохоронної діяльності						
Тема 5. Адміністративні важелі у сфері менеджменту природоохоронної діяльності	12	2	4	-	-	6

Тема 6. Екологічний менеджмент	12	2	4	-	-	6
Тема 7. Економічні інструменти у сфері менеджменту природоохоронної діяльності	11	2	4	-	-	5
Тема 8. Інструменти екологічно зорієнтованого управління підприємством	9	2	2	-	-	5
Разом за ЗМ 2	44	8	14	-	-	22
Усього годин	90	16	30	-	-	44

Тематика лекційних занять з переліком питань

Тема 1. Предмет зміст та завдання дисципліни менеджмент природоохоронної діяльності.

1. Сутність природоохоронної діяльності та заходів
2. Організаційне забезпечення управління природоохоронною діяльністю
3. Організація та управління природоохоронною діяльністю

Тема 2. Управління природоохоронною діяльністю

1. Принципи управління природоохоронною діяльністю
2. Функції управління у природоохоронній сфері
3. Методи управління природоохоронною діяльністю

Тема 3. Економічний розвиток та екологічний фактор

1. Техногенний тип економічного розвитку
2. Зовнішні ефекти і суспільні інтереси

Тема 4. Сутність та критерії сталого розвитку

1. Місце України в контексті переходу до сталого розвитку
2. Цілі, принципи та завдання сталого розвитку
3. Стратегічні дії для запровадження сталого розвитку

Тема 5. Адміністративні важелі у сфері менеджменту природоохоронної діяльності

1. Екологічне ліцензування
2. Екологічне нормування і стандартизація
3. Екологічна сертифікація
4. Екологічна експертиза

Тема 6. Екологічний менеджмент

1. Сутність понять "управління" та "менеджмент". Екологічний менеджмент
2. Системний підхід у дослідженні екологічного менеджменту
3. Міжнародні стандарти ISO-14001 та їх адаптація в Україні

Тема 7. Економічні інструменти у сфері менеджменту природоохоронної діяльності

1. Оцінка зарубіжного досвіду
2. Екологічне оподаткування
3. Цінові інструменти
4. Економічне симулювання раціонального природокористування

Тема 8. Інструменти екологічно зорієнтованого управління підприємством

1. Екологічна сертифікація як інструмент екологічного управління
2. Екологічне маркування
  - 2.1. Сутність та критерії екологічного маркування
  - 2.2. Типи екологічного маркування
  - 2.3. Екологічний знак в Україні
3. Екологічний аудит у системі екологічного управління

4. Екологічна експертиза як інструмент оцінювання антропогенного впливу на довкілля
5. Екологічні інновації як засіб ефективного розвитку підприємництва

Тематика практичних занять з переліком завдань

Тема 1. Предмет, зміст та завдання дисципліни

1. Скласти схему «Сутність та основні напрями природоохоронної діяльності».
2. Розробити приклади організаційного забезпечення управління (на прикладі державних і громадських структур).
3. Виконати SWOT-аналіз управління природоохоронною діяльністю в Україні.

Тема 2. Управління природоохоронною діяльністю

1. Побудувати таблицю «Функції управління у природоохоронній сфері».
2. Навести приклади застосування адміністративних, економічних та соціально-психологічних методів управління.
3. Розробити модель управлінського процесу на прикладі екологічного проєкту.

Тема 3. Економічний розвиток та екологічний фактор

1. Порівняти техногенний і екологічно орієнтований типи розвитку (таблиця + приклади).
2. Визначити основні зовнішні ефекти (позитивні та негативні) діяльності підприємств.
3. Підготувати есе «Суспільні інтереси та їх захист у контексті екології».

Тема 4. Сутність та критерії сталого розвитку

1. Визначити місце України серед країн світу за показниками сталого розвитку (на основі статистики).
2. Скласти таблицю «Цілі, принципи та завдання сталого розвитку».
3. Розробити пропозиції стратегічних дій для реалізації принципів сталого розвитку в регіоні/галузі.

Тема 5. Адміністративні важелі у сфері менеджменту природоохоронної діяльності

1. Дослідити процедуру екологічного ліцензування в Україні (приклади документів).
2. Скласти схему «Екологічне нормування і стандартизація».
3. Порівняти вимоги до екологічної сертифікації в Україні та ЄС.
4. Підготувати висновки екологічної експертизи для умовного підприємства.

Тема 6. Екологічний менеджмент

1. Скласти схему «Екологічний менеджмент як складова управління підприємством».
2. Розробити модель системного підходу у дослідженні екологічного менеджменту.
3. Проаналізувати вимоги стандарту ISO-14001 та оцінити можливості їх впровадження на підприємствах України.

Тема 7. Економічні інструменти менеджменту природоохоронної діяльності

1. Проаналізувати зарубіжний досвід екологічного оподаткування (таблиця-порівняння).
2. Запропонувати модель цінкових інструментів для стимулювання ресурсозбереження.

3. Розробити проєкт економічного стимулювання раціонального природокористування для громади.

Тема 8. Інструменти екологічно зорієнтованого управління підприємством

1. Дослідити систему екологічної сертифікації підприємства (на прикладі ISO та національних стандартів).
2. Скласти таблицю «Типи та критерії екологічного маркування».
3. Оцінити роль екологічного аудиту у системі менеджменту підприємства.
4. Підготувати аналітичну довідку «Екологічні інновації як фактор розвитку підприємництва».

Самостійна робота студентів

Самостійна робота здобувачів в рамках з дисципліни «Менеджмент природоохоронної діяльності» направлена на узагальнення, засвоєння та закріплення знань по кожній темі.

№	Назва теми	Вид роботи (кількість год./ бали)
1.	Еволюція природоохоронного менеджменту в Україні та світі	Реферат 6/1
2.	Міжнародні організації та їх роль у формуванні екологічної політики	Аналітична довідка 6/2
3.	Законодавче забезпечення природоохоронної діяльності в Україні	Індивід. дослідження 5/1
4.	Принципи сталого розвитку та їх реалізація на національному рівні	Індивід. дослідження 5/1
5.	Екологічний менеджмент у бізнес-структурах	Індивід. дослідження 6/2
6.	Зарубіжний досвід екологічного оподаткування	Індивід. дослідження 6/1
7.	Екологічна експертиза та аудит	Реферат 5/1
8.	Екологічні інновації як чинник розвитку сталого підприємництва	Презентація 5/1

Результати виконаних завдань, передбачених для самостійної роботи здобувача, враховуються в процесі поточного та підсумкового контролю.

Перелік питань для самоконтролю і контролю навчальних досягнень студентів

1. Що становить сутність природоохоронної діяльності?
2. Які основні напрями природоохоронної діяльності ви знаєте?
3. Назвіть головні завдання менеджменту природоохоронної діяльності.
4. У чому полягає специфіка організаційного забезпечення природоохоронної діяльності?
5. Які етапи розвитку системи управління охороною довкілля в Україні та світі?
6. Що таке SWOT-аналіз природоохоронної діяльності?
7. Назвіть основні принципи управління природоохоронною діяльністю.
8. У чому полягає системність екологічного управління?
9. Які функції менеджменту застосовуються у сфері охорони довкілля?
10. Охарактеризуйте адміністративні методи управління.

11. Що таке економічні методи управління у природоохоронній сфері?
12. Як застосовуються соціально-психологічні методи управління у природоохоронній діяльності?
13. Що таке техногенний тип економічного розвитку?
14. Які його основні ознаки та наслідки?
15. У чому полягає відмінність між техногенним і сталим розвитком?
16. Що таке «зовнішні ефекти» у контексті екології?
17. Наведіть приклади позитивних та негативних зовнішніх ефектів.
18. Як співвідносяться суспільні та приватні інтереси у сфері довкілля?
19. Що означає поняття «сталій розвиток»?
20. Які його основні цілі?
21. Які принципи сталого розвитку ви знаєте?
22. Які стратегічні документи з питань сталого розвитку діють в Україні?
23. Яке місце України у глобальному рейтингу сталого розвитку?
24. Які дії необхідні для переходу України до сталого розвитку?
25. У чому полягає сутність екологічного ліцензування?
26. Які види діяльності підлягають екологічному ліцензуванню в Україні?
27. Що таке екологічне нормування?
28. Які існують екологічні стандарти?
29. У чому полягає значення екологічної сертифікації?
30. Які завдання виконує екологічна експертиза?
31. Дайте визначення поняття «екологічний менеджмент».
32. Які відмінності між «управлінням» і «менеджментом»?
33. У чому полягає системний підхід до екологічного менеджменту?
34. Що таке стандарт ISO 14001?
35. Які основні вимоги ISO 14001?
36. Які можливості та проблеми адаптації міжнародних стандартів в Україні?
37. Який зарубіжний досвід економічних інструментів управління довкіллям вам відомий?
38. Що таке екологічне оподаткування?
39. Які екологічні податки застосовуються в Україні?
40. У чому полягає роль цінкових інструментів у природоохоронному менеджменті?
41. Що таке економічне стимулювання раціонального природокористування?
42. Наведіть приклади економічних стимулів у сфері екології.
43. У чому полягає значення екологічної сертифікації для підприємства?
44. Що таке екологічне маркування?
45. Які типи екологічного маркування ви знаєте?
46. Що таке екологічний знак в Україні?
47. Яке значення має екологічний аудит для підприємств?
48. Чим відрізняється екологічна експертиза від екологічного аудиту?
49. Які приклади екологічних інновацій застосовуються у світі та в Україні?
50. Як екологічні інновації впливають на розвиток підприємництва?

ЗАРАХУВАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ НЕФОРМАЛЬНОЇ ОСВІТИ

Відповідно до «Положення про взаємодію формальної та неформальної освіти, визнання результатів навчання (здобутих шляхом неформальної та/або інформальної освіти, в системі формальної освіти) у Чернівецькому національному

університеті імені Юрія Федьковича (протокол №109 від 28 березня 2022 року) (<https://www.chnu.edu.ua/media/3aykf41y/polozhennia-pro-vzaiemodiiu-formalnoi-ta-neformalnoi-osvity.pdf>) здобувачі освіти мають можливість на зарахування окремих видів робіт в рамках ОК на основі результатів, отриманих шляхом неформальної та/або інформальної освіти.

МЕТОДИ НАВЧАННЯ

При викладанні використовуються основні традиційні та інтерактивні методи навчання, новітні технології, спрямовані на досягнення освітньої мети й прогнозованих програмних результатів.

Методи навчання і викладання:

Словесні методи (лекція, дискусія, бесіда, консультація тощо).

Практичні заняття.

Наочні методи (презентації результатів виконаних завдань, ілюстрації, відеоматеріали, тощо).

Робота з інформаційними ресурсами: з навчально-методичною, науковою, нормативною літературою та інтернет-ресурсами.

Самостійна робота над питаннями, окресленими програмою ОК.

Підготовка тез/доповіді на конференцію.

Тренінги, коучі, майстер-класи від запрошених стейкхолдерів.

Реферативні та пошукові дослідження.

СИСТЕМА КОНТРОЛЮ ТА ОЦІНЮВАННЯ

У процесі оцінювання навчальних досягнень застосовуємо методи усного і письмового контролю:

- **методи усного контролю:** індивідуальне опитування, фронтальне опитування, презентації результатів виконаних завдань, кейсів, представлення аналітичних завдань.
- **методи письмового контролю:** контрольні роботи, тестування, самостійні роботи, виконання вправ, написання есе.
- **методи самоконтролю:** уміння самостійно оцінювати свої знання, самоаналіз.

Форми контролю

Форми поточного контролю – тести, письмові роботи (тематичні, модульні), усне індивідуальне та фронтальне опитування.

Електронний контроль виконання завдань з курсу представлений на електронній платформі <https://moodle.chnu.edu.ua/course/view.php?id=2564>

Форма підсумкового контролю – залік

КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ ПОТОЧНОГО ТА ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ НАВЧАЛЬНИХ ДОСЯГНЕНЬ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ

Критерієм успішного проходження здобувачем освіти підсумкового оцінювання може бути досягнення ним мінімальних порогових рівнів оцінок за кожним запланованим результатом навчання освітньої компоненти.

Контрольні заходи включають поточний та підсумковий контроль знань студента. Поточний контроль здійснюється під час проведення практичних та інших видів

занять, самостійної роботи і має на меті перевірку рівня підготовленості студента до виконання конкретної роботи. Підсумковий контроль проводиться з метою оцінки результатів навчання на завершальному етапі.

Розподіл балів, які отримують здобувачі освіти

Поточне оцінювання (<i>аудиторна та самостійна робота</i>)										Кількість балів (залік)	Сумарна к-ть балів
Змістовий модуль 1					Змістовий модуль 2					40	100
T1	T2	T3	T4	МКР 1	T5	T6	T7	T8	МКР 2		
5	5	5	5	10	5	5	5	5	10		

Підсумкова оцінка за ОК “Менеджмент природоохоронної діяльності”, яку здобувач освіти може отримати за результатами вивчення дисципліни протягом семестру, становить 100 балів, які виводяться із суми балів поточного контролю за модулями (до 60 балів) та модуля-контролю (заліку) – до 40 балів.

Кількість балів за кожний навчальний елемент виводиться із суми поточних видів контролю (опитування, тестування, розв’язанні практичних завдань, задач, виконанні завдань самостійного опрацювання, кейсів). Кількість балів за змістовний модуль дорівнює сумі балів, отриманих за навчальні елементи даного модуля. Максимальна кількість балів складає: за 1 модуль – 30 балів, з яких 15 балів за участь у практичних заняттях, 5 балів – самостійна робота та 10 балів – контрольна робота; 2 модуль – 30 балів, з яких 15 балів за участь у практичних заняттях, 5 балів – самостійна робота та 10 балів – контрольна робота.

Семестровий (підсумковий) контроль проводиться у формі заліку з врахуванням балів (оцінок) отриманих за два модулі. Залік проводиться у формі тестування і передбачає відповіді на сорок питань (1 питання – 1 бал). Загальна сума балів, яку може отримати студент – 40 балів.

ШКАЛА ОЦІНЮВАННЯ: НАЦІОНАЛЬНА ТА ЄКТС

100-бальна шкала	Оцінка за національною шкалою		Оцінка за шкалою ECTS	
			Оцінка (бали)	Пояснення за розширеною шкалою
90-100	Зараховано	Відмінно	A	відмінно
80-89		Добре	B	дуже добре
70-79			C	добре
60-69		Задовільно	D	задовільно
50-59			E	достатньо
35-49	Незараховано	Незадовільно	FX	(незадовільно)

1-34				з можливістю повторного складання
			F	(незадовільно) з обов'язковим самостійним повторним опрацюванням освітнього компонента до перескладання

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Основна література

1. Гриценко В. І. Міжнародні стандарти ISO 14001: адаптація в Україні. Київ: Видавництво «Стандарти», 2022. 220 с.
2. Іванова О. М. Основи екологічного менеджменту: навч. посіб. Київ: Видавництво «Наука», 2021. 280 с.
3. Коваленко М. О. Екологічне нормування в Україні: теорія та практика. Київ: Видавництво «Екологія», 2021. 210 с.
4. Кравченко О. В. Екологічне оподаткування: теоретичні аспекти та практичне застосування. Львів: Видавництво «Економіка», 2023. 260 с.
5. Литвиненко І. О. Екологічний аудит: методи та практичне застосування. Одеса: Видавництво «Аудит», 2023. 240 с.
6. Мельник О. П. Вплив екологічних інновацій на конкурентоспроможність підприємств. Економіка та управління, 2024. № 3. С. 45–52.
7. (лист № 1/11-7192 від 14.05.2014 р.)
8. Панченко А. М. Екологічні інновації: стратегічний підхід до розвитку підприємств. Харків: Видавництво «Інновації», 2022. 250 с.
9. Петренко В. І. Сталий розвиток підприємств: теорія та практика. Харків: Видавництво «Економіка», 2022. 320 с.
10. Сидоренко А. В., Коваленко Т. О. Екологічна політика України: аналіз та перспективи. Львів: Видавництво «Літера», 2023. 250 с.
11. Шевченко І. М. Екологічна сертифікація: міжнародний досвід та адаптація в Україні. Харків: Видавництво «Економіка», 2023. 240 с.

Додаткова література

1. Гончарова Л. В. Екологічне ліцензування: правові та організаційні аспекти. Київ: Видавництво «Право», 2022. 220 с.
2. Екологічний менеджмент : [навч. посіб.] / В. Ф. Семенов, О. Л. Михайлюк, Т. П. Галушкіна та ін. ; [за ред. проф. В. Ф. Семенова та доц. О. Л. Михайлюк]. К. : Центр навчальної літератури, 2004. 408 с.
3. Михайлова Н. В. Екологічна експертиза: теорія та практика. Київ: Видавництво «Експертиза», 2022. 215 с.
4. Менеджмент природоохоронної діяльності: У 3-х част.: підручник / В.П. Руденко, М.Т. Гостюк, І.В. Кібич та ін. – Чернівці: Чернівецький національний університет, 2014. – 440 с. ISBN 978-966-423-309-2. Гриф надано Міністерством освіти і науки України Петрова М. І. Стратегічні дії для запровадження сталого розвитку в Україні. Харків: Видавництво «Стратегія», 2023. 240 с.

5. Шевчук О. П. Екологічне маркування: міжнародний досвід та перспективи в Україні. Львів: Видавництво «Маркування», 2023. 230 с.
6. Смирнова Т. О. Цінові інструменти в екологічному менеджменті. Київ: Видавництво «Екологія», 2021. 230 с.
7. Тимошенко С. В. Сталій розвиток: глобальні тенденції та національні стратегії. Одеса: Видавництво «Астропринт», 2022. 275 с.
8. Тимошенко С. В. Роль екологічного менеджменту в забезпеченні сталого розвитку. Одеса: Видавництво «Менеджмент», 2021. 210 с.

Інтернет-ресурси

1. ДСТУ ISO 14001-2006 «Системи екологічного керування – Вимоги та настанови щодо застосування» [Електронний ресурс]. Режим доступу : <http://www.normativ.com.ua>.
2. ДСТУ ISO 14004-2006 «Системи екологічного керування – Загальні настанови щодо принципів управління, систем та засобів забезпечення» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.normativ.com.ua>.
3. ДСТУ ISO 19011-2003 «Настанови щодо здійснення аудитів систем управління якістю і (або) екологічного управління» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.normativ.com.ua>.
4. ДСТУ ISO 14020-2003 «Екологічні маркування та декларації. Загальні принципи» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.normativ.com.ua>.
5. ДСТУ ISO 14021-2002 «Екологічні маркування та декларації. Екологічні самодекларації (екологічне маркування типу II)» [Електронний ресурс]. Режим доступу : <http://www.normativ.com.ua>.
6. ДСТУ ISO 14024-2002 «Екологічні маркування та декларації. Екологічне маркування типу I. Принципи та методи» [Електронний ресурс]. Режим доступу : <http://www.normativ.com.ua>.
7. ДСТУ ISO/TR 14025:2002 «Екологічні маркування та декларації. Екологічні декларації типу III» [Електронний ресурс]. Режим доступу : <http://www.normativ.com.ua>.
8. ДСТУ ISO 14031:2004 «Екологічне керування. Настанови щодо оцінювання екологічної характеристики» [Електронний ресурс]. Режим доступу : <http://www.normativ.com.ua>.
9. ДСТУ ISO/TR 14032:2004 «Екологічне керування. Оцінювання екологічної характеристики. Приклади» [Електронний ресурс]. Режим доступу : <http://www.normativ.com.ua>. Основи екологічного менеджменту 140
10. ДСТУ ISO 14040-2004 «Екологічне керування. Оцінювання життєвого циклу. Принципи і структура» [Електронний ресурс]. Режим доступу : <http://www.normativ.com.ua>.
11. ДСТУ ISO 14041-2004 «Екологічне керування. Оцінювання життєвого циклу. Визначення цілі й сфери застосування інвентаризації» [Електронний ресурс]. Режим доступу : <http://www.normativ.com.ua>.
12. ДСТУ ISO 14050-2004 «Екологічне керування. Словник термінів» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.normativ.com.ua>.